

Tordaszentlászló és környéke

Ez a környék nagy múltú táj. Ismeretes, hogy kétezer éven át a Maros, Aranyos és Szamos völgyét nem a mai nemzetközi műút vonala kapcsolta össze, hanem beljebb, a hegyek között, az Enyed—Kőkőz—Torockó—Borév—Jára—Szentlászló—Magyarlóna vonalon csatlakozott a váradi úthoz. A rómaiak is ezt az utat használták, ezért építettek castrumot Gyaluban, és nem Napocán. I. László király (tőle ered a falu neve) itt vívta első csatáit a betolakodó kunokkal, besenyőkkel, emléket őrzi a környéken található sok kis lapos kavics, amelyet a nép Szent László pénzének nevez, s a Tordai-hasadék legendája (Jókai is megírta), mely szerint a menekülő király mögött megrepedt a föld, s elválasztotta üldözőitől. De ott a kézzelfoghatóbb emlék: a környék hajdani történelmi jelentőségének bizonyítéka, a Léta határában magas hegyormon emelkedő Ghéczy-vár, e romjaiban is pompás, büszke építmény.

A tájék fejlődése nem látványos, nem épült itt üzemóriás vagy hatalmas völgyzárógát, nem nőtt ki új város a földből, mégis, ami történt az eltelt emberöltő során, jellemző módon tanúskodik életünk alakulásáról. Annál inkább, minthogy itt három ágazat, a szocialista ipar, a szövetkezeti nagyüzemi termelés és a régi kisparaszti magángazdálkodás egyaránt megtalálható. S mindegyikük változása sajtós képet fest.

Nyolc havasaljai falu — Szentlászló, Magyarfenes, Románléta, Rákos, Magyarléta, Kisfenes, Hesdát és Sztolna — alkotja a községet. A földek jórészt igen soványak, az V—VIII. kategóriába tartoztak, nemigen tudták eltartani a lakosságot. E vidék népe emberöltők óta vállalt részesmunkát távolabbi földbirtokokon, foglalkozott fuvarozással, erdőléssel, háziiparral, a szentlászlóiak és a fenesiek pedig évtizedek óta járnak be Kolozsvárra, de eljutottak a messzi Bukarestbe, Budapestre, sőt Bécsbe, Párizsba is. Érthető, hogy a főlzabudulás után ez az átváltás gyorsabbá vált, s most már mind a nyolc falu férfiaiinak többsége ipari munkássá, részben pedig kétlaki dolgozóvá lett.

Kolozs megye 74 községe közül a terület nagysága szerint Szentlászló a kilencedik (119 km²), népesség dolgában pedig a tizenkilencedik. (Más vonatkozású adatait az 1., 2., 3. táblázat tükrözi.)

Erdemes rámutatni, hogy a lakosság 55 százaléka munkaképes, a nyugdíjkorhatáron felül is dolgozók e csoport alig 4 százalékát alkotják, a 16 éven felüli diákok pedig az összlakosság alig több mint 3%-át jelentik. A mezőgazdaságban foglalkoztatottak részaránya 34%, ami az országos átlagnak nagyjából megfelel. Megjegyzendő viszont, hogy három faluban — Kisfenesen, Hesdát és Sztolnán — a silány, elaprózott, köves földű falvakban megmaradt az egyéni gazdálkodás. Az aktív lakosság 16%-a tanuló, „bedolgozó” nő, háziasszony. Szentlászló és Magyarfenes már a régmúltban is dinamikusabban fejlődött, minthogy a központban, az út mentén helyezkedett el, könnyebben alakította ki a kapcsolatát Kolozsvárral, Tordával, Gyaluval, de közrejátszott ebben sok egyéb tényező is. Hogy csak egyet említsék: Szentlászlón az 1600-as évek elejétől okiratokkal kimutathatóan működött református, majd később állami népiskola. E két faluban a természetes gazdálkodást már a múlt század végén fölváltotta az árutermelés, megindult a piacolás, s ezt a folyamatot a szövetkezeti átalakulás csak fölgyorsította. A többi faluban az átalakulás jóval lassabban és később kezdődött, s a legnagyobb lendületet az említett útvonal 1970—1971-ben történt aszfaltozása adta. Ettől kezdve valamennyi falut menetrendszerű buszjárat köti össze Kolozsvárral. Korszerűsítették a kis falvak be-kötőútjait is, és megindult az ingázók serege a város felé.

Ipari egység csupán Szentlászlón működik. A kolozsvár-napocai bútór- és kárpitoszövetkezet 1963-ban létesített itt alegységet, amely tervét évről évre túlszárnyalja, és termékeit főleg Amerikába, Hollandiába, Franciaországba szállít-

1. táblázat	Össz- lakosság	Ebből		Korcsoportok -16		szerinti megoszlás 16-24		25-39	
		Férfi	Nő	Férfi	Nő	Férfi	Nő	Férfi	Nő
Tordaszentlászló	1294	614	680	121	126	86	80	98	112
Magyarfenes	1266	613	653	129	150	75	83	129	126
Hesdát	995	520	475	143	127	81	73	105	81
Kisfenes	938	476	462	124	106	73	71	102	110
Románléta	615	297	318	57	59	35	42	58	53
Magyarléta	603	302	301	46	59	43	26	67	60
Sztolna	337	161	176	49	51	26	27	30	29
Rákos	246	117	129	19	18	10	7	12	14
Összesen	6294	3100	3194	688	696	429	409	601	585

ják. 50 munkást foglalkoztat. Egy évtizeddel ezelőtt bővíteni szándékoztak, a helyi néptanács ki is jelölte az új csarnok területét, de a szövetkezet központja a mai napig is késlekedik a beruházással. (Megjegyzendő: az mtsz szolgáltatási egységeinek építése is évek óta késlekedik.)

Sajátos eltérés mutatkozik a falvak mai fejlődésében. Új művelődési ház Hesdát kivételével mindegyikben épült, de minthogy Szentlászlón, Magyarfenesen és Magyarlétán elég tágas iskolát emeltek évtizedekkel ezelőtt, ott maradt a régi hajlék, a többi falu viszont modernebb, jobban berendezett iskolát kapott. Szentlászlón az orvosi rendelő is régi, akárcsak a szövetkezeti hálózat, amely jobbára 40 évvel ezelőtt épült házakból áll; a két Létán, Kisfenesen, Hesdátán és Rákoson már korábban új üzletházat emeltek, míg a szentlászlói alig két éve adták használatba. Így a falvak közti eltérés napjainkra lassan eltűnik.

Melyik falu népe nem állítja magáról, hogy szorgalmas? E vidék lakosságát azonban a zord éghajlat, a sovány föld kivételes munkaszeretetre intette. A szentlászlói, fenesi ácsok, kőművesek évtizedek óta ismert szakemberek messzi földön; újabban vendégmunkásként sokan dolgoznak a két német államban, cseh földön vagy a távoli Libiában.

Sok tekintetben különböznek az egymáshoz közel eső falvak, de különösen a szövetkezetiek és a magángazdálkodást folytatók. Az előbbi falvakban alig-alig akad férfi, akinek ne lenne munkakönyve, ne volna valahol alkalmazásban. Csupán a mezőgazdaságból úgyszólván csak néhány férfi él: az elnök, brigádosok, fogatók, raktárosok; a dolgozó tagok többsége idős férfi és asszony. A magángazdák közül viszont sok idősebb és középkorú férfi csakis a földművelésből él, s különösen az állattenyésztésre fordít nagy gondot; a magántulajdon folytán ők jobban ragaszkodnak a földhöz s a vele járó életformához. A központi fekvésű, civilizáltabb falvak férfilakossága valaha mind ács, kőműves vagy kőfaragó volt; napjainkban a fiatalok java része még ugyancsak építőmunkásnak megy, de egyre több lesz közülük az építotelepeken sofőr, villanyszerelő, vízvezetékyszerelő, darus stb. A peremfalvak bejárói közül az idősebbek és a középkorúak inkább földmunkára, anyagmozgatásra vállalkoznak, s csak a fiatalság végez szakiskolát.

Az adatokból az is kiderül, hogy sok a munkaviszonyban nem lévő személy. Ellentmond ez talán az előbb említett szorgalmasságnak? Nem, de az az igazság, hogy ezek az építők reggeltől estig dolgoznak, a városban éppúgy, mint otthon a faluban és a környéken, belföldön és külföldön, s elég jól keresnek. Családjuk

2. táblázat	Munkaképes korú		A munkaképes lakosságból dolgozik				Háztartásban, háztartásában			
	összesen	%	Összesen	Iparban és más ágazatban		Mezőgazdaságban		%	%	
				Összesen	%	%	%			
Tordaszentlászló	694	54	523	75	432	82	91	18	174	25
Magyarfenes	625	49	466	75	364	74	102	26	159	25
Kisfenes	557	59	421	76	226	54	195	46	136	24
Magyarléta	350	57	306	87	161	53	145	47	44	13
Sztolna	185	55	167	89	73	44	94	56	18	11
Románléta	363	59	343	95	146	43	197	57	20	5
Hesdát	530	58	433	82	163	38	270	62	97	18
Rákos	131	53	102	78	33	33	69	67	29	22
Összesen	3438	55	2761	80	1598	58	1163	42	677	20

40-54		55-59		60-64		65-		16 éven felüli diák	
Férfi	Nő	Férfi	Nő	Férfi	Nő	Férfi	Nő	Férfi	Nő
145	145	31	40	44	55	89	122	9	12
129	123	30	33	42	47	85	85	19	12
82	85	23	23	35	37	50	50	13	9
103	79	19	33	16	25	39	38	22	20
83	84	8	6	20	24	36	50	20	20
66	71	17	15	18	15	45	55	16	15
33	34	6	10	6	9	11	16	5	1
37	45	6	5	13	14	20	26	5	4
678	666	140	165	194	226	375	442	109	93

tagjai nem járnak hát iparba, hanem a háztájiban dolgoznak, varrással, alkalmi munkákkal gyarapítják a ház-jövedelmét.

A lakosság munkakultusza az egyén és a közösség anyagi és szellemi gyarapodásával, a falukép állandó változásával, a civilizációs igények kielégítésére fordított összegek nagyságával és gyarapodásával is igazolható:

Kiadott építési engedélyek

	A községnek összesen	Ebből Tordaszentlászlónak
1970	30	7
1971	39	18
1972	74	18
1973	56	22
1974	85	30
1975	62	11
1976 (augusztus 10-ig)	48	13
Összesen	394	119

Az utóbbi hat esztendőben kiadott építkezési engedélyek száma a lakáskultusz növekedéséről és az építkezési ritmus általános gyorsulásáról is tanúskodik, amihez nemcsak megfelelő anyag, pénz, de rengeteg munka, hozzáértő szakmunkás kell. Utóbbiakban itt nem szűkölködünk! Az egyén megsegítésére összefognak a munkatársak, szomszédok, barátok, rokonok, s a 3-4 lakrészes, összkomfortos, ma már emeletes épület kalákában hetek alatt tető alá kerül, s egy-két év alatt lakhatóvá is válik. Építkezéskor a család minden jövedelmét a lakás elkészítésére, berendezésére fordítják, mert a férfi általában nem nősul meg, nem alapít családot, amíg 1-3 parkettes, csempekályhás szoba, előszoba, csempepés konyha, külön csatornázott fürdőszoba (újabbán garázs is) nincs készen, saját kiállítású egy

3. táblázat

Foglalkoztatott munkaképes lakosság (Férfiak: 16-60, nők: 16-55 év között)

	Állami és szövetheteli alkalmazott		Mtsz-tag		Háztájiban dolgozik		Egyéni gazda		Magánkisiparos	
	Férfi	Nő	Férfi	Nő	Férfi	Nő	Férfi	Nő	Férfi	Nő
Tordaszentlászló	311	112	3	67	1	19	9	6	9	—
Magyarfenes	286	62	4	46	9	44	—	—	10	2
Hesdát	120	43	—	—	—	—	104	166	—	—
Kisfenes	171	54	—	—	—	—	70	125	1	—
Románléta	107	37	31	54	12	50	50	1	1	—
Magyarléta	139	16	18	116	1	7	1	2	5	11
Sztolna	57	15	—	—	—	—	28	66	—	1
Rákos	31	1	9	7	6	42	3	2	—	—
Összesen	1222	340	65	290	29	162	215	368	26	4

szoba és konyha a legújabb divat szerint nincs bebutorozva. A többit a menyaszszony „holmija“ teszi használhatóvá, otthonossá, családiassá, lakályossá.

A régi falukép nyomait Szentlászlón és Magyarfenesen egyre inkább csak a középületek, a falu múzeuma, Balázs Péter és Györkös Mátyi Albert hangulatos vásznai, illetve Jobbágy Sándor és László Imre művészfotói őrzik. Még a második világháború után emelt házak is rendre levetik régi köntösüket, kibővülnek, átalakulnak. Sajnos, ez a nagy külső megújulás keveset őrzött meg Kalotaszeg e vidékének építészeti stílusából, eredeti megoldásaiból, a fa- és kőfaragó mesterek, vasművesek díszítőelemeiből, mint ahogy az új Kolozsvár is erdélyi hagyományainkból. Szomorúbb, hogy ezeket a lényeges jegyeket sem a falurendezési tervek, sem a kivitelező szervek és egységek nem veszik figyelembe, s ennek következtében egyre több a sablonház, a beton tömbházaktól átvett építészeti megoldás és díszítés.

Ellenben örvendetes, hogy ezt a külső elszegényedést, sekélyességet egyre inkább ellensúlyozza a rendezett udvar és a megművelt kert, a lakásbelső díszítésében a látszatra tetszetős, de hitvány, gyakran külföldről behozott vásári holmik mellett a helyi varrottas-szöttes kézimunka, fémdomborítás, népi kerámia, s mind gyakrabban egy-egy jó kép. Az iskola nevelőmunkája eredményeként a menyasszony hozományában újból helyet kap a maga díszítete vagy rendelt helyi szöttes, kalotaszegi varrottas nemcsak díszítő, hanem használati tárgyként is.

A civilizációs fokról nyújt képet az a tény is, hogy a község minden tizenegyedik gazdasága rendelkezik valamilyen személyi tulajdonú gépjárművel, de Magyarfenesen minden nyolcadik, Sztolnán minden tizedik, Tordaszentlászlón és Magyarlétán pedig minden tizenegyedik gazdaságra jut egy személygépkocsi, illetve motorkerékpár. Egyedül Hesdátón nincs egyetlen személyi tulajdonú gépjármű sem, ugyanis itt a magángazdák többre értékelik még a lábasjóságot, mint a kiskocsit, vagy aki szert tett rá, városra költözött.

Falvaink lakóinak kulturális szintjére, szellemi igényeire a rádió- és tv-készülékek számából, valamint a sajtóelőfizetések adataiból is következtethetünk. Általában minden gazdaságban, csaknem minden családban található valamilyen „hírközlő“ eszköz. Hesdátón azonban más a helyzet. A 256 gazdaság alig felének van tv- vagy rádiókészüléke, s az általános iskolásoknak is csak kevés százalékát tudják rábírní sajtóelőfizetésre; az ilyen célra kiadott összegnek még nincs helye a legtöbb család költségvetésében, ha pedig kéri: „hát adjon az állam, vagy fizessék ki a tanárok“ — vélekednek.

Személyi tulajdonú gépjárművek

	Gazdaság	Személygépkocsi	Motorkerékpár
Tordaszentlászló	522	33	13
Kisfenes	292	8	3
Hesdát	256	—	—
Románléta	186	8	8
Magyarléta	177	8	3
Sztolna	74	4	3
Rákos	91	3	—
Magyarfenes	440	34	19
Összesen	2038	98	49

Bejelentett rádió- és tévékészülékek

	Rádió	Tv	Összesen
Tordaszentlászló	226	135	361
Kisfenes	34	21	55
Hesdát	31	10	41
Románléta	40	22	62
Magyarléta	67	72	139
Sztolna	58	34	92
Rákos	7	7	14
Magyarfenes	230	191	421
Összesen	693	492	1185

Sajtóelőfizetések

	Összesen	Ebből	
		román nyelvű	magyar nyelvű
Tordaszentlászló	427	43	384
Kisfenes	181	181	—
Hesdát	86	86	—
Románléta	124	124	—
Magyarléta	210	12	198
Sztolna	94	87	7
Rákos	102	102	—
Magyarfenes	399	9	390
Összesen	1623	644	979

Amikor Magyarlétán a postafiók tisztviselőjénél a sajtótermékek iránti igényről érdeklődtem, leánya, az V—VIII. osztályos tanulók anyanyelvű iskoláztatását ellenzők egyik hangadója az *Előre* és a *Falvak Dolgozó Népe* előfizetői táborának gyarapodását azzal indokolta, hogy a terjedelmesebb lapszámú újságba többet és jobban lehet csomagolni a munkába menő férfiaknak.

A magángazdálkodást folytató falvakban általában kevesebb a tévé és a rádió, jóval gyérebb az újság- és könyvolvasók száma. Persze, nem mindig a mennyiség a fontos. Előremutató jel, hogy Hesdát kivételével a község minden általános iskolása előfizet valamilyen gyermeklapra.

A gazdálkodásmód—kultúra—életforma összefüggését különben jól tükrözi a szövetkezeti és a kisparaszti falvak különbözősége más téren is. A szocialista nagyüzemmel rendelkező falvak iskoláiba például rendszeresen és eléggé felkészülve járnak a gyermekek, míg a magángazdák még sűrűn fogják be őket otthoni munkára, s a leckekezesítésnél nem sok segítséget nyújtanak nekik. Ezekben a falvakban a szekták is tért hódítanak. Jellemző például, hogy a magyarlétai szektás magyar szülők nem adják gyermekeiket a szentlászlói iskolába V—VIII. osztályos anyanyelvű oktatásra, hanem egy hasonlóan szektás román faluba küldik „hitestvéreikhez”. Sajnos, az általános iskola eredményeit rontja a IX—X. osztályosok és a nagyobbak ingázása. Az autóban a gyermekek a nagyokkal együtt isznak, kártyáznak, duhajkodnak, alig egyévi városba járás már meglátszik rajtuk.

A hagyományok és a szocialista korszerűség szellemében szervezett iskolai tevékenységen, a tanszemélyzet szakmai-pedagógiai felkészültségén, a családban, a szülőkhöz és a tanulókhöz kialakult érvényesülési törekvéseken, a jobb tanulási módszereken túl a jó tanulmányi előmenetel és gyakorlati képzés egyik döntő tényezője a tanulók osztályonkénti létszámában keresendő. A kicsiny osztályokban ugyanis a tanórákon több idő jut a közepes és a gyenge tanulók foglalkoztatására, képzésére, ellenőrzésére, nevelésére.

A jelenlegi líceumi felvételi rendszer világosan bebizonyította a szülők és a tanulók előtt, hogy csak a felkészült diák, a versenyképes fiatal érvényesülhet, illetve juthat az óhajtott pályára vagy munkahelyre. De az is sokakban tudatosodott, hogy az anyanyelvén tanult fiatal — minthogy két- vagy többnyelvű műveltséget szerzett — jobban megállja helyét mind a líceumi oktatásban, mind pedig a munkahelyén, különösen akkor, ha a kibocsátó iskola legalább a jellem kialakulásáig figyelemmel kíséri volt diákjait, s környezetével együtt a permanens nevelés és az aktív közművelődés részesévé tudja tenni. Ennek ellenére a község területén még más nézetekkel is találkozunk. A nemzetiségi tudat sorvadását, a fejlődésben való lemaradást, a torzulás jeleit mutatja az a tény, hogy a könnyebb érvényesülés reményében, rábeszélésre vagy az oktató-nevelő tevékenység iránti igénytelenségből fakadóan a szülők és a gyermekek egy része lemond az anyanyelvű gimnáziumi, majd líceumi oktatásról. Ilyen példakkal — tisztelet a kivételeknek —, mint már említettem, inkább a szektás Magyarlétán találkozunk, ahonnan az

1972/73-as tanévben	7	általános iskolai tanulóiból	5
1973/74-es	6	„	4
1974/75-ös	4	„	4
1975/76-os	8	„	7
1976/77-es	5	„	5
1977/78-as	16	„	13
1978/79-es	8	„	7
Összesen	54	„	45

azaz, csak az utolsó hét tanévet véve számításba, a tanköteles fiatalok több mint 83%-a nem járt anyanyelvű iskolába, noha a községben — Tordaszentlászlón és Magyarfenesen is — nyolcosztályos magyar tannyelvű iskola működik, naponta többszöri autóbusszjárat s az ingázó tanulóknak a központi iskola költségvetésében az ingázási ösztöndíj biztosítva van. A fenti húsz tanuló szülei még a fakultatív anyanyelvi oktatás lehetőségeit sem igénylik a szecselli iskolába járó gyermekeik számára. Emiatt anyanyelvi műveltségigényük a negyedik elemi osztály szintjén megreked, sokan elfelejtenek magyarul írni és olvasni, s ha később például műkedvelőként szerepelnek, a színdarabtanulást anyanyelvű olvasásitanítással kell kezdeniük a tanítóknak. Sajnos, nem kezdeti, hanem évtizedekre visszanyúló jelenség ez Magyarlétán. Következménye ez annak is, hogy a falu tanítói nem tudtak hosszabb időre gyökeret eresztetni ott, s a felelősség sok terhét, megbízatását vállaló előjárókká lenni, a közművelődést állandóvá, az anyanyelvi műveltséget az egyén szükségletévé tenni.

A VIII. osztályt végzettek a pályaválasztásban általában a szülők tanácsát vagy az előbbi korosztályok példáját követik. A döntő érv a fejlettebb anyagi civilizáció biztosítása érdekében a minél nagyobb pénzkereseti lehetőség, még ha a választott szakképesítést nyújtó iskola vagy mesterség követelményei nincsenek is mindig összhangban a hajlammal, a képességgel. A legtöbben Kolozsvár-Napoca iskoláiban, ipari liceumaiban folytatják tanulmányaikat, és nyernek szakképesítést. A real—humán profilú liceumokat, az értelmiségi hivatást még a kiváló képességű tanulók közül is kevesen választják, a mezőgazdasági szakliceumról, a mezőgazdaságból való elhelyezkedésről hallani sem akarnak, annak ellenére, hogy legtöbbször munkába állása után sem a várost választja állandó lakhelyül, hanem városiasodó falvaikat.

A községben végzett növendékeink pályaválasztási tükré

	VIII. osztályt végzettek összesen	Real—humán líceumban folytatja tanulmányait	Ipari	Szakiskolában	Munkahelyen szakképesítettek	Szülei egyéni gazdaságában dolgozik	Kimaradt, lecsúszott, kidobták
1976/1977-ben							
Tordaszentlászló	16	6	8	—	2	—	—
Kisfenes	12	1	5	—	3	3	—
Hesdát	24	1	20	—	—	3	1
Magyarfenes	15	—	14	—	1	—	—
Összesen	67	8	47	—	6	6	1
1977/1978-ban							
Tordaszentlászló	16	1	15	—	—	—	1
Kisfenes	14	—	13	—	1	—	—
Hesdát	26	—	24	—	1	1	1
Magyarfenes	21	—	21	—	—	—	—
Összesen	77	1	73	—	2	1	2
1978/1979-ben							
Tordaszentlászló	6	1	4	—	1	—	—
Kisfenes	16	6	10	—	—	—	—
Hesdát	32	1	31	—	—	—	—
Magyarfenes	18	4	14	—	—	—	—
Összesen	72	12	59	—	1	—	—

A fenti eredmények ellenére az ipari liceumok vagy szakiskolák IX—X. osztályában tanuló diákjaink jó részénél az indítás és a kiteljesedés, az alapozás és a nevelés betetőzése, a szocialista etika és méltányosság elvei és eredményei közötti diszharmonia igen szembetűnő. Oka nemcsak az életkori sajátosságokban keresendő, hanem nevelésük, ellenőrzésük hiányos voltában, a kibocsátó és a befogadó iskola közötti kapcsolat hiányában. Ezért ha a család, a faluközösség, a kibocsátó iskola közömbös vagy nem elég figyelmes, az egy-két év előtti, az erkölcsi-etikai normákat komolyan vevő, szorgalmas és közösségi életet élő itthoni diák, ha köte-

lenségére figyelmeztetjük, ha a közösségi munkába vagy a közművelődésbe akarjuk bevonni, azzal védekezük: „Ezt nekünk nem mondták, nekünk ez nem kötelező, tőlünk ezt nem kéri az iskolánk, mi már nem tartozunk ide” stb. Ennek a szemléletmódnak a kialakulásával párhuzamosan fejlődik vissza művelődési igényük is. 1973—1976 között a tordaszentlászlói iskolából ipari líceumba és szakiskolába bejutott 29 ingázó diákból alig 18-nak van olvasólapja a községi könyvtárban. Lapjaikon egy-egy szakkönyv vagy kalandregény címe található. Színházba, operába kevesen járnak, pedig a színházkultúrának Szentlászlón jó hagyománya van. Igényük legfennebb a gépzenére, a gépi szórakozásra korlátozódik, s az idegen zene hatására gyermekkori népdalismeretük passzívva lett, a közös éneklésben is legfeljebb néhány magyar nótára terjed, pedig a szentlászlói ember tud, szeret énekelni, s igyekszik alkalmat is teremteni a nótázásra. Lakodalomkor, ha a fiatal párt a falun végigkísérik, az ifjak már nem tudnak belekapcsolódni a násznép énekébe. Noha KISZ-tagok, az ingázás miatt szervezeti életet nem élhetnek, az itthoni KISZ-szervezethez nem tartoznak, a helyi közművelődési életbe kevesen kapcsolódnak be, s így művelődésükkel „két szék közt a pad alatt” maradnak. Nem kételkedem abban, hogy így is jó szakemberré, szorgalmas munkássá válnak, de vajon milyen meggyőződésű ember, állampolgár lesz belőlük? Vajon nem éppen ez a diszharmónia lesz nihilizmusuk forrása? De mit is várhatunk a hangsúlyozottan oktatás-központú iskoláktól, amelyek tantervében a kötelező angol és francia, illetve orosz és német nyelv mellett nem jut kötelező óraszám az anyanyelv és irodalomtanítás, a nemzetiségi műveltséget is megalapozó, erősítő és betetőző nevelés számára, vagy ha sohasem kérdik meg, mit vár a falu vagy a nagyobb közösség ifjává serdült, leendő állampolgárától. Mondanom sem kell, hogy sok fiatal indító iskoláját csak évek múlva tudja értékelni, amikor rádöbben, hogy lemaradt. Szerencsére ekkor aztán „gőzerővel”, sokszor már a katonai szolgálat teljesítése után próbálja pótolni a mulasztást. Nem felejthetem egyik mérnökjelölt diákom szavait: „Nagyon sajnálom, hogy nem tudok magyar irodalomról, művészetről, történelemről elbeszélgetni a 11-es számú Liceumban végzett főiskolás barátommal.” Ezzel függ össze a könyv szerepének növekedése a falu életében. Nem állt módomban a község minden falujában felmérni a könyvek számát, a személyi könyvtárak iránti igényt, s mert könyvesbolt csak a községközpontban van, megfigyeléseim csak Tordaszentlászlóra korlátozódnak. Mint ahogy a szövetkezeti könyvesbolt áruforgalmából is kiténik, a könyvvásárlás egy lakosra jutó értéke a megyei 9 lejhez viszonyítva növekvőben van. Tordaszentlászlón 10 lejről 13 lejre, községi szinten 3,15 lejről alig 4 lejre emelkedett az 1976-os esztendőben, de a könyvesbolt így sem teljesítette könyveladási tervét, noha — felméréseimből tudom — minden iskolás gyermek családjára rendelkezik 25—100 kötetig terjedő személyi könyvtárral, s 1976 februárjában csupán a 16-os létszámú VII. osztályunk 103 kötet könyvet vásárolt. Még többet is vettek volna, ha legalább az ajánlott házi olvasmányok, illetve nemzetiségi kiadványaink értékesebb kötetei kellő mennyiségben eljutottak volna falusi könyvesboltunkba.

Amihez nem jut hozzá az oktatás és a könyv útján, azt a szentlászlói ember — gyermek és fiatal, nő és férfi — öntevékeny közművelődéssel pótolja faluja kulturális igényeinek és lehetőségeinek szintjén. A község nyolc iskolájának 24 pionírkörében 238 pionír és nem pionír tanuló tevékenykedik hajlamának, érdeklődési körének, gyakorlati és kulturális képességének megfelelően, s a húsz műkedvelőkör 389 diákjából minden évben sokan jutnak el a megyei vagy az országos versenyekre. A nyolc művelődési otthon 21 kultúrcsoportja 304 műkedvelőt tömörít olyan együttesbe, mint a tordaszentlászlói dalkör és a fúvószenekar, a magyarfenei egyeskar, a hesdái női dalszóport, a szentlászlói és a magyarfenei színjátékszász, ahol a közművelődés rég túlnőtt kampányjellegén, a többség belső szükségletévé vált, amihez hasonló igényt próbálunk kialakítani a község többi falvaiban is. Csak az utolsó két esztendőben, amely 1969-hez viszonyítva nem jelent csúcsot, a községközpontban évente 34, a községben 170-et meghaladó közművelődési eseményt és 16 292 résztvevőt tartanak nyilván. Mindez a közművelődésért külön nem díjazott 38 pedagógus vezetéseivel valósult meg.

A társadalmi élet erkölcséről, a szocialista etika követelményeinek betartásáról a község lakosai által elkövetett kihágások és bűncselekmények száma, illetve ezek elkövetőinek a lakosság számához viszonyított százalékaránya is tájékoztató.

A törvénysértések nagyobb százalékát azokban a falvakban követik el, ahol a kulturális nevelőmunka még mindig kampányjellegű, s a követelmények mögött marad, ahol a közművelődés nem vált belső szükségletté, állandó tevékenységgé, vagy ahol bizonyos anyagi körülmények szorítása tapasztalható. Különösen szembevetendő az erdőkihágások és a falopások nagy száma, aminek oka elsősorban a falusi lakosság tüzelőellátásának megoldatlansága, illetve a tűzifa árának roha-

mos emelkedése a piacon. A közvagyon megkárosítók minden faluban előfordulnak, akár szövetkezetesített a mezőgazdasága, akár nem.

A község népmozgalmi helyzete változatos képet mutat. Az adatokból meglepő eltérés derül ki; egyes falvak lakossága, ha lassan is, de gyarapodik, másoké viszont apad; egyesekben a nők vannak többségben, máshol a férfiak. Mindez több okra vezethető vissza. A peremfalvak lakossága fokozottabban költözik a városba, míg a szentlászlóiak és a fenesiek mérsékeltebben. Minthogy általában a férfi a mozgékonyabb elem, azokban a falvakban, ahonnan nagy az elvándorlás, növekszik a nők aránya.

Jellemző, hogy a magángazdálkodó falvakon az öreg és középkorú nemzedék ragaszkodik a földhöz, az állattartáshoz, a fiatalság épp ellenkezőleg: elveti a kisparaszti gazdálkodást és életformát, s hátat fordít a falunak. A rákosiak közt akad, aki 6—8 bivalyt is tart igen szép haszonnal, pompás villaszerű házakat építenek beton- és vaskerítéssel, hatalmas istállóik, csűrjeik is vannak, de kevés a gyermek, előregedik a falu, az ifjúság elhagyja. Összegezésként elmondható: a szaporodás központi fekvésű falvainkban, általában az anyagi civilizáció magasabb fokára jutott helységekben stagnál, a község hegyek közé dugott peremfalvaiban a lassú elvándorlás következtében inkább csökkenő tendenciát mutat. Ennek ellenére a lakosság életerősnek mondható, sőt a peremfalvakból — kevesebb számarányuk, a születések csökkenése vagy stagnálása ellenére is — a községközpont felé terjeszkedő képet mutat. Különösen szembetűnő ez a jelenség a nem termelői munkakörök és a vezetői állások betöltésében. Az utolsó két esztendőben Tordaszentlászlón az átlagos életkor 71 esztendő.

Rákos kivételével „egyke” vagy „egyse” kevés van! Csép Sándor kalotaszegi tv-filmje egykealanyúul Tordaszentlászlót akarta választani, amikor azonban forgatásra került volna a sor, örömmel állapították meg, hogy a 21-es létszámú első osztályban mindössze egyetlen egyke volt, de így jártunk a többi osztályban is. Inkább „kettőke” a divat. Ritkább a három-, s nagyon kevés a négygyermekes család, mert a megismert anyagi kultúra szintjét csak így tarthatják fenn. Négyen felüli gyermek inkább a peremfalvakban vagy a havasról leköltözött családokban fordul elő.

A lelkialkat uralkodó vonása falvanként változik. A peremhelységekben az iskolázottság ellenére is érvényesülnek a társadalmi előítéletek, az elvont problémák iránti csökkentebb fogékonyság, a központi fekvésű falvakban kevés kivétellel az óvatosság, máskor meg a hangulati elemek túltengése a jellemző a cselekvés irányításában; sokat adnak a látszatra meg arra, hogy ki mit mond. Az érzelmi-akarati életben többségében eszes, tanulékony, leleményes, ipari hajlamú, kedélyes, vidám nép fellépése hangulatilag irányított, a kritikában bátor, de elemző önbírálatra kevésbé képes. Inkább megbízható; az összefogó közösségi eszmékért csak akkor lelkesedik, ha értelmét látja, ha előjáró vezetői következtetések, igazságosak, nem részrehajlók vagy elfogultak. De elég egy rosszindulatú szóbeszéd, félreértés, intrika, bizalmuk meginog, rögtön gyanakvóak lesznek, megállnak a cselekvésben, vagy az illető személy ellen fordulnak.

A hagyomány szellemében a szentlászlóiak megsüvegelik az „idegent”, hisznek a szavának, ha kevésbé iskolázott is, mint ők vagy mint a maguk fajtája. Azt tartják, hogy „még az ördögnek is gyertyát kell tartani”. Általában vonakodnak a vezetői tisztségtől, a felelősségtől, s ezért engednek maguk elé másokat.

Boldizsár Zeyk Imre

Kozma Erzsébet szőnyege